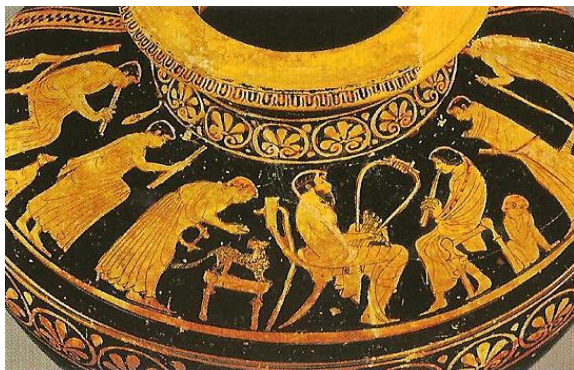

ΜΟΥΣΙΚΗ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Το Εκπαιδευτικό Σύστημα σ όλες τις εποχές οφείλει να παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της κάθε κοινωνίας.

Αττική ερυθρόμορφη υδρία
Λονδίνο, British Museum, αρ. Ε 171
Από την Κάμειρο (Ρόδος)
Ζωγράφος του Ακράγαντα
480-450 π.Χ.

Σύμφωνα με τους ερευνητές, η Παιδεία στην Αθήνα των κλασσικών χρόνων αποτέλεσε πρότυπο όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για τον υπόλοιπο κόσμο στους μετέπειτα αιώνες.

Στην Αθήνα της δημοκρατίας η μόρφωση του πολιτικού άνδρα επιδιώκει την ανάδειξη της «πολιτικής αρετής».

Η Συμβολή του, περιγράφεται πολύ γλαφυρά στο **Δ' βιβλίο του Λουκιανού**, που παραθέτει τον διάλογο ανάμεσα σε Σόλωνα και Ανάχαρση για τους τρόπους και τους σκοπούς της εκπαίδευσης των νέων στην Αρχαία Ελλάδα.

«ΤΡΟΠΟΙ: (Με την Μουσική-Χορούς-Ώσματα-Θέατρο, παροτρύνουμε τας ψυχάς των νέων στο καλό, ενώ με τα αθλήματα κάνουμε το σώμα τους υγιές και ανθεκτικό)

ΣΚΟΠΟΙ : (Η Ελευθερία της πόλης και η προπαρασκευή των νέων, σε ειρήνη και πόλεμο να επιδιώκουν τα βέλτιστα)...».

Ο Πλάτων στους «Νόμους» του και **ο Αριστοτέλης** στα «Πολιτικά» του, θεωρούν ότι η Εκπαίδευση οφείλει να είναι Δημόσια υπόθεση, όπου η Πολιτεία θα παρέχει σε όλους ανεξαιρέτα (αγόρια και κορίτσια) την ίδια ποιότητα Γνώσης.

Οι πρώτες σκηνές σχολείου εμφανίζονται, στην αττική αγγειογραφία στα τέλη του 6^{ου} αιώνα π.Χ. και αυξάνονται σταδιακά τον 5^ο αιώνα π.Χ., γεγονός που σχετίζεται με την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στην Αθήνα.

Η παιδεία αρχίζει στα πρώτα παιδικά χρόνια στην ηλικία των επτά ετών, και συνεχίζεται και μετά την εφηβική ηλικία από όσους διαθέτουν την οικονομική άνεση και τη θέληση.

Ο Σωκράτης, έπαιρνε μαθήματα μουσικής σε μεγάλη ηλικία.

Ο παιδαγωγός, ένας δούλος της οικογένειας, συνοδεύει το νεαρό Αθηναίο στο διδασκαλείο, μεταφέρει τα πράγματά του και είναι παρών κατά την διάρκεια του μαθήματος. Εκεί ο μαθητής συναντά το γραμματιστή και τον κιθαριστή.

Ο παιδοτρίβης, υπεύθυνος για την φυσική αγωγή των νεαρών Αθηναίων, βρίσκεται στην παλαιόστρα.

Ο γραμματιστής διδάσκει ανάγνωση, γραφή, καλλιγραφία, ορθογραφία, αριθμητική και απαγγελία των ομηρικών επών.

Ο κιθαριστής διδάσκει στο μαθητή τα πρώτα στοιχεία της μουσικής μάθημα ιδιαίτερης αξίας, καθώς

κατά τον Πλάτωνα αποτελείται από τρία στοιχεία «λόγο, αρμονία και ρυθμό». Η διδασκαλία της μουσικής περιλαμβάνει εκμάθηση μουσικού οργάνου και τραγουδιού.

Οι νέοι εκπαιδεύονται σε δυο κυρίως μουσικά όργανα : **την λύρα και τον αυλό**.

Ο Πλάτωνας συνδέει άμεσα την Μουσική Εκπαίδευση των νέων με την μορφή της Πολιτείας.

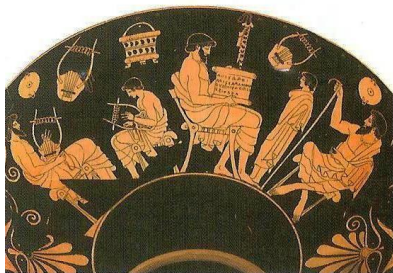
Πλάτων, *Πολιτεία* Δ' 425a

ὅταν δὴ ἄρα καλῶς ἀρξάμενοι παῖδες παίζειν εὐνομίαν διὰ τῆς μουσικῆς εἰσδεξύνωνται, πάλιν τούναντίον ἢ 'κείνοις εἰς πάντα συνέπεται τε καὶ αὖξει, ἐπανορθοῦσα εἴ τι καὶ πρότερον τῆς πόλεως ἔκειτο.

Ὅταν τα παιδιά, λοιπόν, από την αρχή παίζουν καλά παιχνίδια, τότε θ' αποκτήσουν αίσθηση του νόμιμου μέσω της μουσικής, και αντίθετα με τους άλλους, πάλι η μουσική τα παρακολουθεί σε όλα και τα μεγαλώνει, επανορθώνοντας συνάμα κάτι που δεν ήταν καλό πρωτότερα στην πόλη.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο **Αριστοτέλης** αποδοκιμάζει την επαγγελματική εκπαίδευση και τη διδασκαλία όσων οργάνων απαιτούν ιδιαίτερη δεξιοτεχνία, όπως η κιθάρα, ο αυλός, τα πολύχορδα όργανα.

Αντίθετα, η εκμάθηση της λύρας ιδιαίτερα θεωρείτο απαραίτητο στοιχείο εκπαίδευσης των μελλοντικών πολιτών της Αθήνας, επειδή συνόδευε την ποίηση. Οι μεγάλοι φιλόσοφοι δεν αναφέρονται μόνο στα όργανα που θεωρούν κατάλληλα για την εκπαίδευση των νέων ,αλλά και στις μελωδίες (μέλη) και τις αρμονίες (αρμονίαι) που πρέπει να συμπεριληφθούν ή να αποκλειστούν από αυτήν.

Αττική ερυθρόμορφη κύλικα (α' όψη)
Βερολίνο, Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz, Antikenmuseum, αρ. F 2285
Από το Cerveteri (αρχ. Καίρεα, Caere)
Δούρις (υπογραφή)
490-480 π.Χ.

10. Μαθήματα λύρας και απαγγελίας

Σκηνή σχολείου που εκτυλίσσεται στις δύο εξωτερικές όψεις του αγγείου. Αριστερά, μάθημα λύρας. Ο νεαρός μαθητής έχει τοποθετήσει τα δάχτυλα του αριστερού του χεριού στις χορδές του οργάνου και μιμείται το δακτυλισμό που του δείχνει ο γενειοφόρος δάσκαλός του που κάθεται απέναντί του, ενώ στο δεξί του χέρι κρατάει το πλήκτρον. Δεξιά τους, ένας δάσκαλος καθισμένος σε κλισμό, ξετυλίγει κύλινδρο μπροστά από μαθητή του, όπου διαβάζουμε «Μούσα, στις όχθες του Σκάμανδρου βρες για μένα ένα μέρος να αρχίσω το τραγούδι μου» (Μοῖσά μοι ἄ[μ]φι Σκάμανδρον ἐϋ[ρ]σον ἄρχομαι ἀείνδεν). Ο στίχος είναι ίσως η αρχή ενός διθυράμβου σε εξάμετρο, που υμνούσε τα κατορθώματα του Αχιλλέα στον Τρωικό Πόλεμο, κοντά στον Σκάμανδρο ποταμό· ορισμένοι ερευνητές έχουν συσχετίσει το στίχο με τον Στησίχορο. Περιγραφή των κατορθωμάτων του Αχιλλέα στον ποταμό Σκάμανδρο συναντούμε και στην *Ιλιάδα* (Φ). Πίσω από το νεαρό μαθητή, ο παιδαγωγός παρακολουθεί το μάθημα. Στον τοίχο είναι κρεμασμένες δύο λύρες, δύο κύλικες, ένα κιβώτιο με κύλινδρους(;) και μία *συβήνη*.

ARV² 431.48, 426 και 1653. Para 374. Add² 237.

Beck 1975, 18 αρ. 31 πίν. 10 εικ. 54. Τιβέριος 1996, 307-308 αρ. 132-133. Γιάννου – Γουλάκη-Boutourά – Θέμελης 1998, 53 εικ. 43. Bundrick 2005, 3 εικ. 2.

Ο.Ζ.

Αττική ερυθρόμορφη κύλικα (β' όψη)
Βερολίνο, Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz, Antikenmuseum, αρ. F 2285
Από το Cerveteri (αρχ. Καίρεα, Caere)
Δούρις (υπογραφή)
490-480 π.Χ.

11. Μαθήματα αυλού και γραφής

Αριστερά, ο αγένειος δάσκαλος παίζει αυλό, ενώ απέναντί του ακούει με προσοχή έτοιμος να τραγουδήσει ή να απαγγείλει ένας μαθητής τυλιγμένος στο ιμάτιό του. Στο κέντρο της παράστασης, ο *γραμματιστής* διδάσκει γραφή ή διορθώνει με τη γραφίδα αυτά που έχει γράψει ο μαθητής του σε πινακτό τρίπτυχο, το *γραμματείον* ή *πυξίν*. Το μάθημα παρακολουθεί και πάλι ο παιδαγωγός καθισμένος στα δεξιά. Στον τοίχο διακρίνονται κρεμασμένα ένα βιβλίο (κύλινδρος), ένα *πυξίν*, μία λύρα και ένα σταυρόσκημο, ανακείμενο που θεωρείται ως ένα είδος κανόνα ή σχετίζεται με το κούρδισμα των εγχόρδων οργάνων. Η κύλικα του Δούριδος θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική, επειδή περιέχει τις κύριες ομάδες μαθημάτων που διδάσκονται σε ένα σχολείο της Αθήνας την κλασική περίοδο. Τέτοιου είδους απεικονίσεις είναι σχετικά σπάνιες στην αρχαία ελληνική τέχνη.

Η απεικόνιση ενός αθλητή στο εσωτερικό της κύλικας δίνει την ολοκληρωμένη εικόνα της ιδανικής παιδείας, που περιλαμβάνει την άσκηση πνεύματος και σώματος.

ARV² 431.48, 426 και 1653. Para 374. Add² 237.

Beck 1975, 18 αρ. 31 πίν. 10 εικ. 54. Τιβέριος 1996, 307-308 αρ. 132-133. Γιάννου – Γουλάκη-Boutourά – Θέμελης 1998, 53 εικ. 43. Bundrick 2005, 3 εικ. 2.

Ο.Ζ.

12. Μάθημα μουσικής στο σχολείο

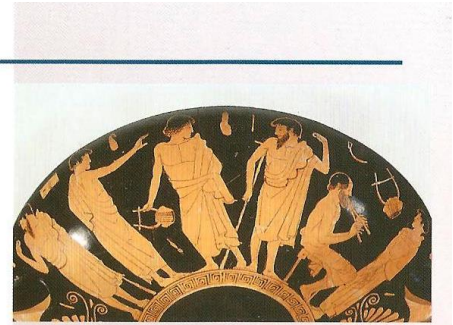
Νέος με λύρα στέκεται ανάμεσα σε ένα νέο και ένα γενειοφόρο άνδρα που στηρίζεται σε βακτηρία και χειρονομεί. Δεξιά, ο δάσκαλος καθισμένος σε δίφρο παίζει αυλούς μπροστά σε όρθιο μαθητή. Στον τοίχο, τα κρεμασμένα αντικείμενα σχετίζονται με τον κόσμο των παιδιών και του σχολείου, όπως το δίπτυχο, το πουγκί με τους αστραγάλους (δημοφιλές παιδικό παιχνίδι που δινόταν ως επιβράβευση στον καλύτερο μαθητή), το σανδάλι (όργανο τιμωρίας των κακών και ανυπάκουων μαθητών), η στελεγγίδα (αντικείμενο που χρησιμοποιούσαν οι νέοι για να αφαιρέσουν το λάδι από το σώμα τους μετά την άσκηση στην παλαίστρα) και η λύρα.

Και στις υπόλοιπες όψεις του αγγείου εικονίζονται σκηνές σχολείου.

ARV² 892.7.Add² 303.

Beck 1975, 27 αρ. 48 πίν. 25 εικ. 136. Γιάννου – Γουλάκη-Βουτυρά – Θέμελης 1998, 59 εικ. 47.

Ο.Ζ.

Αττική ερυθρόμορφη κύλικα (α' όψη)

Μελβούρνη, National Gallery of Victoria,
αρ. 1644.4

Άγνωστος τόπος εύρεσης
Ζωγράφος του Σπλαχνόπτη
π. 450-440 π.Χ.

13. Έπαινος και τιμωρία στο σχολείο

Αριστερά, ο δάσκαλος μοιάζει να κάνει παρατήρηση στο μαθητή που στέκεται μπροστά του με κατεβασμένη την κεφαλή, κρατώντας τη λύρα του στο δεξί του χέρι. Έχει προτεταμένο το αριστερό του χέρι έτοιμος να δεχτεί την τιμωρία του δασκάλου του. Αντίθετα, στα δεξιά μία Νίκη (φτερωτή γυναικεία μορφή) επιβραβεύει τον καλό μαθητή στεφανώνοντάς τον. Τη σκηνή παρακολουθούν οι παιδαγωγοί των παιδιών που στέκονται δίπλα τους. Στον τοίχο διακρίνονται κρεμασμένα ένα πουγκί αστραγάλων και ένα σταυρόσχημο.

ARV² 892.7.Add² 303.

Beck 1975, 27 αρ. 48 πίν. 25 εικ. 136. Γιάννου – Γουλάκη-Βουτυρά – Θέμελης 1998, 59 εικ. 47. Καλτσάς 2004, 49 αρ. 4.
Ο.Ζ.

Αττική ερυθρόμορφη κύλικα (β' όψη)

Μελβούρνη, National Gallery of Victoria,
αρ. 1644.4

Άγνωστος τόπος εύρεσης
Ζωγράφος του Σπλαχνόπτη
π. 450-440 π.Χ.

42. Νικητής στα Ανθεστήρια

Ένα παιδί, που φοράει ιμάτιο και κρατάει λύρα, πλησιάζει έναν τριποδικό λέβητα από τον οποίο κρέμονται κλαδιά (άλλοτε με επίθετο χρώμα). Η παράσταση αναφέρεται σε νίκη σε μουσικό αγώνα λύρας, πιθανόν στο πλαίσιο της ιωνικής εορτής των Ανθεστηρίων, η οποία ήταν πολύ σημαντική για τα παιδιά. Κατά την τρίτη ημέρα της εορτής (Χίτραι) πραγματοποιούνταν τελετουργικά έθιμα, τα οποία ολοκληρωνόταν με διαγωνισμούς παιδιών (Θουκυδίδης Β' 15). Σε αυτούς τους αγώνες φαίνεται ότι αναφέρονται αρκετές παραστάσεις της κλασικής περιόδου που κοσμούν χόες, το ιδιαίτερο αγγείο που χρησιμοποιούνταν στη γιορτή. Κατά τα φαινόμενα, οι αγώνες ήταν άμεσα συνδεδεμένοι με το πρόγραμμα της μουσικής εκπαίδευσης των κλασικών χρόνων, καθώς τα παιδιά απεικονίζονται συνήθως να παίζουν λύρα ή αυλό, να τραγουδούν ή να συνυπάρχουν με το βραβείο του αγώνα, τον τρίποδα.

ARV² 1282.

Van Hoorn 1951, 71, 96. Τζάχου-Αλεξανδρή 1989, 318 αρ. 203. Ανδρίκου κ.ά. 2003, 237-238 αρ. II6 (Ε. Στασινοπούλου-Κακαρούγκα). Καλτσάς 2004, 345 αρ. 212 (Ε. Στασινοπούλου-Κακαρούγκα).

Α.Ρ.

Αττικός ερυθρόμορφος χους

Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο,
αρ. 12961

Από τον Πειραιά

Τον 5^ο αιώνα η Εκπαίδευση γίνεται πιο συστηματική προετοιμάζοντας τους Νέους για την κοινωνική και την πολιτική τους ολοκλήρωση.

Ο Στράβων αναφέρει : «Και τους μάλιστα, δια της Μουσικής παίδας, αι των Ελλήνων πόλεις, **Πρώτιστα και Παιδεύουσιν**».

Παρ' όλες τις αντιρρήσεις του Πλάτωνα, του Αριστοφάνη, του Αριστοτέλη και άλλων, προς τα τέλη του 5^{ου} αιώνα η Μουσική παίρνει έναν πιο δεξιολογικό χαρακτήρα.